

Az amerikai nő

A határokon túli magyarság néprajzával foglalkozó konferencián érdekes beszámolót tartott Huseby Éva amerikai szociálintropológus. A magyar származású kutató társzerkesztőként is részt vett Máday Béla washingtoni professzor nagyszabású vállalkozásában, az AMEN-ban — Amerikai Magyar Emigránsok Néprajza —; valamint összehasonlító tanulmányt készített a magyar nyelvű rádióadásokról. Alap témája: etnikum és identitás. Az amerikai-magyar kulturális csereegyezmény alapján ezt kutatja itthon is, a maga választotta észak-magyarországi faluban.

A szociálintropológus: társadalomkutató. A szó jelentése azonban több magyarázatot kíván az egyszerű fordításnál. Nálunk ugyanis az antropológia az ember szerkezeti felépítésével, természeti adottságaival foglalkozó tudományt jelent, Nyugat-Európában pedig mai értelemben általános kultúra- és társadalomszerkezet kutatást.

A szociálintropológus, aki a michigani egyetemen végezte ezt a szakot, a következőképpen magyarázza a fogalmat:

— Kulturális és társadalmi jelenségeket mérünk, s tegyük hozzá: mindent, ami emberi. A szociálintropológia négy ágra bomlik: fiziológiai-, nyelvészeti-, kulturális- és gazdasági antropológiára. De lényege a társadalomszerkezet vizsgálata. Merít a szociológiából, de nem kérdőívekkel dolgozik; merít a néprajzból, de nem szűkül a nemzetire. Közösségeket vizsgál, igen elmélyülten, úgy, hogy együtt él kutató a kutatott közösséggel.

— *Miért választotta éppen Cserépfalut a magyar falvak közül?*

— Mezőkövesd és Miskolc között kerestem egy települést, amelynek se nem alföldi, se nem hegyvidéki, se nem tisztán paraszti az életformája; kevés a szántója, földje rossz, s ezért a múltban summásként éltek. Amerikába is sokan kivándoroltak erről a vidékről a századelőn. Cserepartnereim főleg olyan közösségeket kutatnak kinn, amelyek Észak-Magyarországról származnak.

— *Mit csinál a faluban?*

— A nagydoktorimhoz gyűjtök itt anyagot. Három generáció — nagyszülők, szülők, unokák — identitástudatát kutatom. Az ezernégy száz lelkes település kisebb és nagyobb, szorosabb és lazább közösségek szövetekéből áll, és én mai társadalomszerkezetét szeretném feltárni. Ki mit hisz egymásról, a világról? Interjúkat csinálók — voltaképpen életrajzokat veszek fel. Összehasonlítom Cserépfalut időben és térben önmagával és más településekkel, a mostanit például az ötven évvel korábbival. Gazdaságtörténetét a XIII. századtól gyűjtöm; bújom a levéltárakat, a könyvtárakat és kutatok a parókiákon is. Az érdekel,

KÉKESDY KÁROLY FELVÉTELE

mit jelent ma cserépinek lenni; mit jelent elszármazott cserépinek lenni? Mit jelent mindez régen? Mert feldolgozom az elszármazottakat is; a Miskolcon, Egerben és Budapesten élőket. Az első kategória a cserépi, aki nem itéli el az elszármazott cserépit (második kategória), de megkülönbözteti. A „gyöttmentek”-et (harmadik csoport), éljenek bár húsz éve a faluba —, ha nem őslakók, ez a jelző illeti. A „hűtlen áru-lók” Svédországba, Kanadába és az USA-ba mentek ki valamikor. Érdekel az is, hogy például a Svédországból hazalátogatók hogyan gondolkodik önmagáról, a faluról, s róla hogyan gondolkodnak a cserépiek. Tanulmányozom a gazdasági életet: miből éltek régen és miből élnek ma? Mennyit keresnek, s hogyan osztják be? Mi az értékrend? Miért kell olyan nagyon „hajtani”? Miért kell ünnepnapokon és még a szabadságuk alatt is dolgozni?

— *És miért?*

— Nem azért, mert kevés a bér, hanem mert sokkal többre vágnak, mint amennyi elérhető a fizetésből. Státusszimbólumok keltenek. Érdekel például, hogy miért kell egy háromtagú családnak kétszintes ház. Vagy ki miért akar százhusz ezer forintért kriptát építeni? Eddig legalább huszonöt embertől kaptam azt az információt, hogy az övé volt az első emeletes ház a faluban. Feldolgozom a piaci

kapcsolatokat is, ezért Mezőkövesdre járok a nagy-piacra, minden csütörtökön. — *S hogyan viselik a cserépiek, hogy állandóan figyelik őket?*

— Ez kulcskérdés. Mert az együttélés megfigyelő módszerrel szinte minden ezen múlik: hogy mennyire tud észrevétlenül beolvadni az ember. Adódtak már olyan helyzetek, amikor megfeledeztek arról, hogy közöttük vagyok.

— *Mi a véleményük a hazai kutatóknak erről a tudommal nálunk nem alkalmazott módszerrel?*

— Nincs mindenki elragadtatva, hogy finoman fejezzem ki magam. Bár a legjobb kelet-európai szociálintropológiai tanulmány is — már amit angol nyelvterületen a legjobbnak tartanak — ezzel a módszerrel készült (vagy másfél évtizede) Magyarországon. Hofer Tamás és Fél Edit Átányról írt kitűnő munkájára gondolok. Persze, akadt olyan kolléga is, aki (egyébként egyetemi tanszékét vezet) kijelentette: „Ha egyszer eltöltök Cserépfalun négy órát, azután hat hónapra beülök egy könyvtárba, fók olyan tanulmányt mint magam.”

— *A kivülálló szemének érzékenységgel nem számolt a kolléga.*

— Az biztos, hogy aki nem él a magyar kultúrában, többet észlelhet belőle, mint aki benne él. Itt is azok a legérdekesebb dolgok, amiket a megszokás elfed. Sajnálom,

hogy másfél év után én is kezdem bizonyos dolgokat megszokni. Pedig nagyon tudatosan törekszem arra, hogy az érzékenységet megőrizzem, amíg itt vagyok.

— *Miért lett szociálintropológus? Sajátos helyzete, a két kultúra közötti lét is belejátszott ebbe?*

— Mindenekelőtt arra kell választ adnom, hogy mi lehet a célja egy sok nemzetiségű állam társadalomkutatójának, mint amilyen én is vagyok: hogy küzdjön az etnocentrikus világszemlélet ellen. Mert általában mindenki csak a saját kultúrájából itéli meg a másét; általában elítéli vagy a legjobb esetben is tartózkodik tőle. Próbáljuk megértetni egymást a különböző társadalmakkal! Gondoljon bele, mennyire fontos ez ma, az esztelen fegyverkezés időszakában! Tegyük még hozzá, hogy aki egyik kultúrának sem lehet szerves tagja, mint én, a határon áll; a két kultúra közötti állapotban leledzik. A magyar emigráció nagy részének meggyőződése, hogy szupermagyar kultúrát alkot; ők magyarabbak akarnak lenni a magyarnál. Az ettől való idegenkedésem is szerepet játszott a pályaválasztásomban. Aztán naivul hittem, hogy segíteni tudok valamiskét. Például, az amerikaiaknak, hogy megértsék, milyen is a magyar emigráció.

— *És milyen?*

— Először is el kell mondanom, hogy hideglelősen fé-

lek az egyszerűsítésektől, mert a sematizmus hazugságokhoz vezet. Amit Máday Béla vezetésével végeztem négy és fél évig, azt nem tudom pár mondatban az igazság veszélyeztetése nélkül összefoglalni. Százötven Amerika-szerte élő emigráns életét vettük magnóra. Olyanokét, akik legalább tizenhat évesek voltak, amikor kimentek, és ma hatvanévesnél idősebbek. Három egyetem archívumában helyeztük el ezt a hatalmas anyagot, ami hasznukra lehet a történészeknek, a szociológusoknak, a nyelvészeknek, a statisztikusoknak vagy a néprajzosoknak egyaránt. A célunk sem volt más, mint a történeti, szociálintropológiai adatgyűjtés. Mennyire lettek amerikaiak ezek a magyarok? Milyen társadalmi háttérben vesznek részt? (Van, aki hatvan év után is csak tizenhat szót tud angolul, de ennek ellenére amerikaiak vallja magát.) A beszélgetések legtöbbször magyarul folyt, de feltétlenül kellett a két nyelv, sőt a harmadik is, úgynevezett emigráns nyelv; a magyarizált angol. Monográfiként lát majd napvilágot ez a kollektív munka. hiszen a végtelenbe nyúlnak a feldolgozás lehetőségei.

— *S ha most én vizsgálnám a magyar származású amerikai antropológus identitástudatát, milyen képet kapnék?*

— Jól fogalmazott, hogy „magyar származású”, mert arra, aki már huszoneve él kinn, nem lehet ráfogni, hogy magyar. De nem is amerikai! Szerintem harmadikféle ember, mert a háti-zsákjában átvitt kulturális csomag az időközben már átalakult. Amit magyar kultúrának nevez, az sem igazán magyar már, hanem adaptáció. Mint a debreceni cserépiek, mert az sem igazán cserépi, bár gyakrabban jár haza Cserépfalura, mint én Magyarországra. A cserépiek engem „az amerikai nő”-nek hívnak, itteni kollégáim „az amerikai antropológus”-nak, a kintiek pedig a „magyar kutató”-nak. Ezért adott a lehetőség arra, hogy jó tanulmányt írassak ebből a helyzetből.

— *És mi a gyakorlati haszna a munkájának? Lehet-e hinni az alkalmazott antropológiának?*

— Csak abban lehet hinni, mivel társadalomkutatást nem lehet elképzelni gyakorlati haszon nélkül. Mert az antropológiának jól kell ismernie a központi, gazdasági és kulturális politikát és azok hatásait is. Tehát nemcsak feladata, de kötelessége is a szociálintropológusnak, hogy közvetítő legyen a csoportok (közösségek) és az állam (járás, városi hivatal) között, hogy kutatási eredményeivel részt vegyen a központi politika létrehozásában; illetve tanulmányozza ezeknek hatásait és segítsen módosítani azokat a döntéseket, amelyek esetleg egészségtelen, bomlasztó hatást váltanak ki a társadalmi csoportokban. Olyan legyen, mint a jó barométer; időben jelezze a szárazságot vagy az esőt.

ÓNODY ÉVA